

Deroči vrelec

Antona Krempla

ZORA

141

Deroči vrelec Antona Krempla

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-502-3>

© 2021 Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba / *University of Maribor, University Press*

Dostopno na / *Available at:* <https://press.um.si>

ZORA

141

Deroči vrelec Antona Krempla

Mednarodna knjižna zbirka ZORA /
International Book Series ZORA

Urednik zbirke / *Editor:*

Marko Jesenšek

Mednarodni svetovalni odbor /
Editorial Advisory Board:

Jožica Čeh (Maribor)

Marc L. Greenberg (Lawrence, Kansas)

István Lukács (Budapest)

Alenka Jensterle Doležal (Praha)

Bernard Rajh (Maribor)

Emil Tokarz (Katowice)

KULTURNO DRUŠTVO
ANTON KREML
MALA NEDELJA

občina
LJUTOMER

USTANOVA
DR. ANTONA
TRSTENJAKA

Izid knjige so finančno podprli Kulturno društvo Anton Kreml Mala Nedelja,
Občina Ljutomer in Ustanova dr. Antona Trstenjaka

ZORA
141

Deroči vrelec

Antona Krempla

Uredil
Marko Jesenšek

Maribor
2021

Mednarodna knjižna zbirka / *International Book Series*: ZORA 141

Deroči vrelec Antona Krempla / *Anton Krempel's gushing well*

Uredil / *Edited by*: Marko Jesenšek

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba / *University of Maribor, University Press*
Vse pravice pridržane. Brez pisnega dovoljenja založnika je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, predelava ali druga uporaba tega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranjevanjem v elektronski obliki.
All rights reserved. No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publisher.

Recenzenta / *Reviewers*: red. prof. dr. Emil Tokarz, red. prof. dr. Matjaž Klemenčič

Jezikovni pregled / *Language Editor*: Nina Horvat (slovenščina / Slovenian),
Vida Jesenšek (nemščina / German)

Slika na naslovnici / *Photo on Cover*: Rihard Jakopič, *Orači*, 1924, olje na platnu,
last Umetnostna galerija Maribor, foto Damjan Švarc **UGM**

Oblikovanje in prelom / *Design and typesetting*: Katarina Visočnik

Naklada / *Circulation*: 200 izvodov / *copies*

Tisk / *Printed by*: Cicero, Begunje, d.o.o.

Dostopno na / *Available at*: <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/592>

Izdano / *Published*: Maribor, julij 2021

CIP – Kataložni zapis o publikaciji

Univerzitetna knjižnica Maribor

821.163.6.09Krempel A.(082)

811.163.6(082)

DEROČI vrelec Antona Krempla / uredil Marko Jesenšek. – Maribor :
Univerzitetna založba = University Press, 2021. – (Mednarodna knjižna zbirka
Zora = International book series Zora ; 141)

ISBN 978-961-286-502-3

COBISS.SI-ID 71171587

Založnik / *Published by*: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba / *University of Maribor, University Press*, Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija, <https://press.um.si>, zalozba@um.si

Odgovorna oseba založnika / *For publisher*: prof. dr. Zdravko Kačič, rektor Univerze v Mariboru / *rector of University of Maribor*

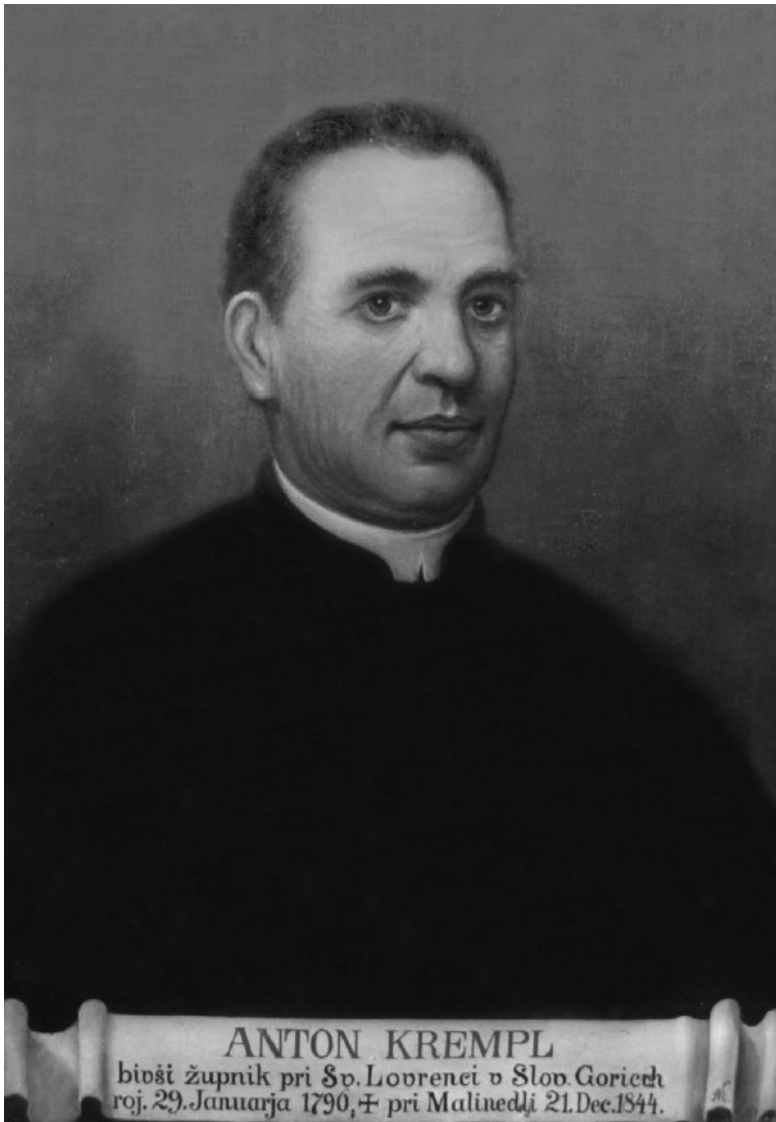
Izdajatelj / *Co-published by*: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
2000 Maribor, Slovenija, <http://www.ff.um.si/zalozba-in-knjigarna/zora/>; ff@um.si

Cena / *Price*: 18 EUR

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-502-3>

ISBN 978-961-286-502-3

Citiranje / *Attribution*: Marko Jesenšek, 2021: *Deroči vrelec Antona Krempla*. Maribor:
Univerzitetna založba. doi: 10.18690/978-961-286-502-3.

Kremljeva slika v župnišču pri Mali Nedelji

Vsebina

9 Uvodni nagovori

MARKO JESENŠEK

13 Kreplov vpliv na oblikovanje slovenskega knjižnega jezika

NINA DITMAJER

69 Anton Krepl in etnične identitete na Štajerskem v 19. stoletju

NATALIJA ULČNIK

85 Ekspresivno izražanje v zgodovinoisju Antona Krempla

MAŠA ROLIH

102 Slovenska identiteta v delu Antona Krempla *Historie ali Dogodivšine Štajerske zemle z' posebnim pogledom na Slovence* (1845) skozi teorijo intenzitete jezika

BLANKA BOŠNJAK

114 Krščanske hagiografske pripovedi Antona Krempla

VLASTA STAVBAR

125 Kreplova rokopisna zapuščina v Univerzitetni knjižnici Maribor

GABRIJELA KOLBIČ

138 Štajerske razglednice – s posebnim pogledom na Antona Krempla v slikovnem gradivu UKM

MIHAELA KOLETNIK

154 Narečna podoba malonedeljskega govora

FRANC ČUŠ

171 Božidar Raič in béseada pri Mali Nedelji

ANTON BOŽIČ

186 Anton Božič – naslednik Kremoovega prebuditeljskega delovanja
v malonedeljski in širši okolici

199 Povzetek

200 Abstract

201 Zora 1998–2020

Uvodni nagovori

Spoštovani udeleženci znanstvenega simpozija,

Prekija je dala veliko pomembnih, napredno usmerjenih ljudi, ki so že pred več sto leti s svojimi idejami in znanjem ustvarjali podobo našega naroda. Med njimi sta tudi Anton Krempl in Jakob Radoslav Razlag, ki jima je posvečen današnji simpozij. Ponosni moramo biti na naše prednike, sedanje rodove pa s takimi ali drugačnimi dogodki ozaveščamo, da ne bodo šli v pozabo.

Veselim se vaših znanstvenih prispevkov, ki ste jih pripravili za današnji simpozij. Prepričan sem, da bomo iz Moravcev v Slovenskih goricah, kjer se danes nahajamo, odhajali z novimi znanji o velikih Prekih. Hvala vam, da ste si vzeli čas, prišli k nam in pripravili prispevke. Ob tem velja posebna zahvala predsednici Kulturnega društva Anton Krempl Mala Nedelja Liljani Peršak, ki je že vrsto let vpeta v društveno in kulturno dogajanje v naši občini. Zasluga nje in ostalih prizadevnih članov Kulturnega društva Anton Krempl Mala Nedelja je, da letos s številnimi dogodki obeležujemo 230-letnico rojstva Antona Krempla in 140-letnico smrti Jakoba Radoslava Razlaga.

*Janko Špindler,
podžupan Občine Ljutomer*

Spoštovane gospe in gospodje, dragi udeleženci znanstvenega simpozija *Deroči vrelec slovenskega domoljubja*,

v veliko čast mi je, da vas lahko pozdravim v imenu prve novodobne slovenske fundacije Ustanove dr. Antona Trstenjaka, ki s svojim delovanjem v duhu sporočilnosti velikega prleškega učenjaka in akademika Trstenjaka, da moramo »vkup in ustvarjalno delovati«, že več kot 30 let podpira izvajanje znanstvenih kongresov in posvetov, ki so namenjeni ohranitvi in razvoju slovenske znanosti in kulture.

Na povabilo Kulturnega društva Anton Krempl od Male Nedelje, ki je pripravilo današnji obširni znanstveni simpozij v Biotermah, smo se z veseljem in zadovoljstvom odzvali. Simpozij je namreč posvečen spominu na 230-letnico rojstva narodnega buditelja, zgodovinarja, pesnika in pisatelja Antona Krempla. Poudarjam, da je Kremplovo delovanje imelo potrebno zavedanje in tudi vpliv na takratnega slovenskega človeka o pomenu narodno-državne, kulturne in še posebej jezikovne pripadnosti slovenstvu. Prav tako moram omeniti, da se danes posvečamo tudi spominu na pomembno ljudsko zborovanje, tj. 153-letnica malonedeljske Besede.

Današnji znanstveni simpozij je namenjen tudi spominu na 140-letnico smrti Jakoba Radoslava Razlaga, predsednika prvega slovenskega tabora, ki je bil organiziran leta 1868 v Ljutomeru. Vloga in pomen slovenskih taborov je za uveljavitev slovenskega jezika in slovenske samobitnosti splošno znana. Tako je tudi več kot 7.000 udeležencev prvega tabora v Ljutomeru odločno podprlo jezikovno enakopravnost in Zedinjeno Slovenijo.

Naša dolžnost je, da raziskujemo in ohranjamo sporočilnost naših zavednih in ustvarjalnih Slovencev, ki so nam zagotovili ekonomsko preživetje in duhovni ter jezikovni razvoj. Živimo v času hitrih globalno-tehnoloških sprememb in trenutnih omejitev pandemije covid-19, kar nas še posebej zavezuje k inovativnemu iskanju skupnih ustvarjalnih razvojnih rešitev, ki so po akademiku Trstenjaku nujne za preživetje maloštevilnega naroda.

Vsem, ki bodo danes orisali celostno delovanje in vlogo Antona Krempla in ostalih pomembnih dejstev o ljutomerskem taboru, želim uspešno delo, udeležencem znanstvenega simpozija pa veliko zadovoljstva ob novih spoznanjih.

Posebej je potrebno omeniti in se tudi zahvaliti vodstvu Kulturnega društva Anton Krempl, ki je ob pomoči Občine Ljutomer, Bioterm, profesorjev Univerze v Mariboru in naše Ustanove pripravilo izvrsten znanstveni simpozij.

Ustanova dr. Antona Trstenjaka bo tudi v bodoče po svojih najboljših močeh pomagala pri podobnih znanstvenih projektih, kot je *Deroči vrelec slovenskega domoljubja*.

Dušan Gerlovič,
predsednik uprave Ustanove dr. Antona Trstenjaka

Prisrčno dobrodošli pri Mali Nedelji in lepo pozdravljeni!
Dober den, bog dej pri Mali Nedli!

Kulturno društvo Anton Krempl Mala Nedelja vsako leto ob obletnici Bésede organizira kulturno prireditev v spomin na ta, v času prebujanja slovenske narodne zavesti, pomemben narodno kulturni dogodek, ki je potekal pri Mali Nedelji odvil 15. septembra 1867, torej že leto dni pred 1. slovenskim taborom v Ljutomeru.

V letošnjem letu, ki smo ga v društvu proglasili za Kremplovo leto, saj mineva 230 let od rojstva slovenskega duhovnika, pesnika, pisatelja, zgodovinarja in narodnega buditelja, katerega ime društvo nosi že 44 let, hkrati pa obeležujemo tudi 140-letnico smrti še enega velikega Prleka, tudi predsednika 1. slovenskega tabora, Jakoba Radoslava Razlaga, smo se zbrali v njun spomin na znanstvenem simpoziju *Deroči vrelec slovenskega domoljubja* (tako je Krempla v enem svojih zapisov opisal škof Anton Martin Slomšek). Letošnje leto smo organizirali več dogodkov, eden največjih je ravno današnja prireditev, zato se zahvaljujem vsem, ki boste s svojimi strokovnimi prispevki obogatili naše znanje. Hvala za vaš dragoceni čas in topel odziv na povabilo. Hvala tudi ustanovi Antona Trstenjaka, Občini Ljutomer in Biotermam Mala Nedelja.

V društvu smo ponosni na naše korenine, zato se trudimo ohranjati bogato kulturno dediščino in jo predstavljati na različne načine, da ne gre v pozabo. Zavedamo se, kako pomembno je pripeljati ljudi, ki lahko delijo svoje znanje tudi vsem nam, ki živimo v manjših krajih. Toliko bolj ponosni smo, saj se je prav pri nas pred mnogimi leti začelo prebujanje in zavze-manje za naš domači jezik, ki ga moramo negovati in spoštovati. Čeprav je kultura živa in se spreminja, ne smemo dovoliti, da tujke in tuji jeziki zasenčijo naša bogata narečja, ali pa celo pozabiti na lepo slovensko besedo.

Liljana Peršak,
predsednica Kulturnega društva Anton Krempl Mala Nedelja

Kremplov vpliv na oblikovanje slovenskega knjižnega jezika

Marko Jesenšek¹

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana;
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor,
marko@jesensek.si

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-502-3.1>
ISBN 978-961-286-502-3

Krempel je bil med redkimi vzhodnoštajerskimi pisci prve polovice 19. stoletja, ki se je zavzemal za poenotenje slovenske knjižne norme in ni sledil Dajnkovi ideji, da bi štajerski Slovenci med Dravo in Muro imeli svojo knjižno različico. Med prevajanjem cerkvenih besedil (*Sveti nedelni ino svetešni evangelji*) se je zgledoval po kranjskih piscih in je bil jezikovno zelo združevalen, kot pisec prve zgodovinske knjige v slovenskem jeziku (*Dogodivšine štajerske zemle*) pa takih vzorov ni imel in je ostal jezikovno bližji Dajnkovi normi. Kremplov jezik je analiziran glede na rabo glagolskih oblik v *Dogodivšinah* in *Evangeljih*.

In der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts zählte Krempel zu den seltenen oststeirischen Autoren, die sich für die Vereinheitlichung der slowenischen Schriftnorm einsetzten und somit die Idee Dajnkos über eine besondere Ausprägung der slowenischen Schriftsprache, geltend für die zwischen der Drau und Mur lebenden Steirer Slowenen, ablehnten. Als Vorbild seiner Übersetzung kirchlicher Texte (*Sveti nedelni ino svetešni evangelji*) dienten Werke krainischer Autoren, wobei Krempel sehr vereinigend wirkte. Als Verfasser der ersten historischen Schrift in der slowenischen Sprache (*Dogodivšine štajerske zemle*) konnte er sich jedoch auf kein vergleichbares Vorbild stützen und lehnte sich deshalb stärker an die Sprachnorm Dajnkos an. Im Beitrag wird sein Sprachgebrauch mit Hinsicht auf den Einsatz von verbalen Formen in *Dogodivšine* und *Evangelji* analysiert.

Ključne besede: Anton Krempel, osrednje- in vzhodnoslovenski knjižni jezik, enotni slovenski knjižni jezik, raba glagolskih oblik

Schlüsselwörter: Anton Krempel, zentral- und ostslowenische Schriftsprache, Vereinheitlichung der slowenischen Schriftsprache, verbale Formen

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Čujemo, da se naših Štajerskih spisavcev pisanje Vam Krajncem nič prav ne ljubi, ker ni tako, kakor vi govorite, ino to rado dodam, vsj tudi Vaši Krajnski sisovi nam Štajercom neso celo po volji, otdodaj tude naš Krempl med Vami malo sluje ino taka bo ostala, dokler bo vsako podnarečje svojo gramatiko imelo [...] (Caf 1845: 10)

Oroslav Caf je v *Novicah* sredi 19. stoletja opozoril, da Slovenci še nimajo skupnega knjižnega jezika in pisave – odsvetoval je »pravilo« *Piši, kakor dobro govoriš* in se je zavzel za oblikovanje enotne knjižne norme po načelu *Piši, kakor slovensko ljudstvo prav govori*. Šlo je za zakonitost, ki jo je zagovarjal Anton Krempl, ki se je »v tej reči veliko trudil, vsem Slovencom, ne le Štajercom z besedo vgoditi«. Caf je prav zaradi skrbi za slovenski jezik Krempla imenoval za velikega slovenskega domoljuba, ki je »ljubil vse Slovence«. Pri tej oznaki je izhajal iz Kremplovega romantičnega razumevanja slovenskega naroda – naroda ni brez jezika, zato Slovenci potrebujejo enoten jezik in skupno pisavo, to pa bo osnova za narodnostno združitev in državotvornost. Štajerski Slovenci med Dravo in Muro so namreč v prvi polovici 19. stoletja sledili Dajnkovim prizadevanjem, da bi se ob kranjski in prekmurski različici slovenskega jezika oblikovala še vzhodnoštajerska (Jesenšek 2015). Tak jezikovni partikularizem, ki mu je Dajnko še dodatno omogočil dejavnost in razširjanje s pisavo dajničico (Rajhman 1970) ni bil vseslovensko združevalen, ampak predvsem vzhodnoštajersko osamosvojitven znotraj avstrijskih/nemških meja. Slovensko jezikovno-politično nenenotnost tistega časa, ki je namesto sredotežnosti spodbujala zgodovinsko, kulturno in jezikovno pokrajinskost, je Caf dobro prepoznal v neusklajenem jezikovnem načrtovanju, zaradi katerega ni bilo mogoče oblikovati enotnega slovenskega knjižnega jezika, »dokler bo vsako podnarečje svojo gramatiko imelo«:

Dajnko je ves Štajerc spodnjega kraja, Murko ves pokrajnčeni Štajerc, Metelko cel Krajnec, ino Gutsmanja je malo drujga, kakor Korošec, ob kratkem: Slovenske gramatike in slovenskega pisanja po vseh podnarečjih še neimamo. (Caf 1845: 10)

Krempl je idejo o enotnem slovenskem knjižnem jeziku prevzel od svojega graškega učitelja, Dolenjca Janeza Nepomuka Primica, prvega univerzitetnega predavatelja slovenskega jezika. Kopitar je takrat še razmišljal o kranjskem, koroškem in štajerskem jeziku, Krempl pa je pod Primčevim vplivom spoznal, da je potrebno preseči pokrajinski jezikovni partikularizem in s slovnico, ki bo združila »vsa slovenska podnarečja«, normirati enotno slovensko knjižno normo. Zavrnil je Dajnkov poskus oblikovati vzhodnoštajerski knjižni jezik (razlikovalno do kranjskega in prekmurskega), Murkovo »pokranjščeno« štajersščino, Gutsmanovo »pokranjščeno«

Povzetek

Deroči vrelec Antona Krempla

Marko Jesenšek (ur.)

Monografija je posvečena 230. letnici rojstva pomembnega slovenskega duhovnika, pesnika, pisatelja in narodnega buditelja Antona Krempla in dogodkom pri Mali Nedelji, ki so povezani z njegovim življenjem in delom. Krempel je bil med redkimi vzhodnoštajerskimi pisci prve polovice 19. stoletja, ki se je zavzemal za poenotenje slovenske knjižne norme in ni sledil Dajnkovi ideji, da bi Slovenci med Dravo in Muro imeli svojo knjižno različico. V monografiji je predstavljen Krempljev vpliv na oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika sredi 19. stoletja, analiziran je njegov jezik v prvi slovensko pisani zgodovini *Dogodivščine štajerske zemle* (1845), obravnavana je raba glagolskih oblik in slogovno zaznamovano izražanje, predstavljena so različna obdobja njegovega bivanja in delovanja na vzhodnem Štajerskem in dogodki, ki so vplivali na oblikovanje njegove etnične identitete. Monografija seznanja bralca s Krempljevimi hagiografskimi zgodbami *Branje od tih v kmetičke kalendre postavljenih ino nekerih drugih svetnikov* in njegovim rokopisnim gradivom, ki ga hrani Univerzitetna knjižnica Maribor, podaja vizualni pregled krajevnih postaj iz življenja in delovanja Antona Kremplja, ki ga v slikovni podobi na razglednicah hrani Zbirka drobnih tiskov v Univerzitetni knjižnici Maribor. V povezavi s Kremplom je analiziran govor Male Nedelje, predstavljeni so njegovi pomembni rojaki in delo Antona Božiča, ki je bil pri Mali Nedelji eden izmed številnih nadaljevalcev Krempljevega narodnoprebudnega in organizacijskega dela.

Ključne besede: Anton Krempel, Božidar Raič, Anton Božič, slovenski jezik, glagol, ekspresivno izražanje, domoljubje, etična identiteta, krščanska hagiografija, dialektologija, rokopisno in slikovno gradivo UKM

NASLOV UREDNIKA: Marko Jesenšek, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, Slovenija; Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Maribor, Slovenija, marko.jesensek@um.si

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-502-3>

ISBN 978-961-286-502-3

Abstract

Anton Krempl's gushing well

Marko Jesenšek (ed.)

The monograph is devoted to the 230th anniversary of the birth of a major Slovenian priest, a poet, writer and national awakener Anton Krempl and the events taking place in Mala Nedelja related to his life and work. In the first half of the 19th century, Krempl was among few authors from East Styria who advocated for the unification of the Slovenian literary norm. Thus, he did not follow Dajnko's idea that Slovenes in Styria, situated between Drava and Mura rivers, would develop their own literary norm. The monograph presents Krempl's influence on the creation of Slovene literary norm in the mid-19th century, analyses linguistic traits in his historic work *Dogodivščine štajerske zemle* (1845), and the use of verb forms and stylised expressions. The monograph also outlines an account of several periods of his stay and work in East Styria, as well as events contributing to the creation of his ethnic identity. The monograph informs the reader of Krempl's hagiographic stories *Branje od tih v kmetičke kalendre postavljenih ino nekerih drugih svetnikov*, as well as his manuscripts, held by Maribor University Library (UKM). The work analyses spoken language of Mala Nedelja in relation to Krempl, presents an overview of his contemporaries, and presents the work of Anton Božič, one of the many propagators of Krempl's patriotic work.

Key words: Anton Krempl, Božidar Raič, Anton Božič, Slovene language, verb, stylised expressions, patriotism, ethnic identity, Christian hagiography, dialectology, manuscript and photo library UKM.

CORRESPONDENCE ADDRESS: Marko Jesenšek, The Slovenian Academy of Sciences and Arts, Ljubljana, Slovenia; University of Maribor, Faculty of Arts, Department of Slavic Languages and Literatures, Maribor, Slovenia, marko.jesensek@um.si

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-502-3>

ISBN 978-961-286-502-3

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

Cena: 18 EUR